

BARİKATLAR VE SINIRLAR

AVRUPA, 1800-1914

ROBERT GILDEA

ÇEVİREN
S. ERDEM TÜRKÖZÜ

ROBERT GILDEA

İngiliz tarihçi (d. 1949). Modern Avrupa tarihi, özellikle Fransa tarihi, direniş hareketleri ve Avrupa'daki toplumsal-siyasal seferberlikler üzerine çalışmalarıyla tanınmaktadır. Eğitimini Oxford Üniversitesinde tamamladı. Akademik kariyerinin büyük bölümünü Oxford'da sürdürdü ve uzun yıllar Worcester College, Oxford'da modern tarih profesörü olarak görev yaptı. Çalışmaları, Avrupa tarihini yalnızca devletler, diplomasi ve siyasal elitler üzerinden değil; toplumsal hareketler, devrimci ağlar, direniş örgütleri ve sıradan insanların deneyimleri üzerinden ele alan yaklaşımıyla dikkat çekmektedir. Özellikle işgal altındaki toplumlar, direniş hareketleri ve 19. yüzyıl Avrupası'nda sınırları aşan siyasal mücadeleler üzerine yaptığı araştırmalar, modern Avrupa tarihinin yeniden yorumlanmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Gildea, geniş arşiv araştırmalarına dayanan çalışmalarıyla Avrupa tarihinin ulusal çerçeveler içinde değil, kıta çapında birbirine bağlanan hareketler ve fikirler bağlamında anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Başlıca eserleri: *Fighters in the Shadows: A New History of the French Resistance* (2015); *Marianne in Chains* (2002); *Children of the Revolution* (2008).

S. ERDEM TÜRKÖZÜ

Ankara'da doğdu (1972). 1996'da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden, 2001 yılında aynı üniversitenin Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Programından mezun oldu. Hâlen siyaset bilimi "doktora terk". İyi yazamadığını fark ettiği lisans yıllarında çeviri yapmaya başladı. Çeviride karar kılmadan önce birkaç işe girip çıktı. 2014'ten bu yana sadece çeviri yapıyor.

Başlıca çevirileri: Harriet Martineau, *Nasıl Gözlemlmeli?* (2025); Naunihal Singh, *Askerî Darbelerin Stratejik Mantığı* (2025); MacGregor Knox ve Williamson Murray, *Askerî Devrimlerin Dinamikleri* (2024); *İnsan Dünyasının Döngüleri*, Peter Turchin ve Sergey Nefedov, (2024); Walter Scheidel, *Büyük Düzleyici* (2023); Theda Skocpol, *Devletler ve Toplumsal Devrimler* (2023) Robin Walz, *Modernizm* (2023); Mary Kaldor, *Yeni ve Eski Savaşlar* (2023); Bruce Haddock, *Siyasi Düşüncenin Tarihi* (2023); Cas Mudde, *Günümüzde Aşırı Sağ* (2022); W. Montgomery Watt, *Hazreti Muhammed: Peygamber ve Devlet Adamı* (2019); Natalia M. Belting, *Dünyadan Kedi Masalları* (2019); Cas Mudde, *Cristobal Rovira Kaltwasser, Popülizm: Kısa Bir Giriş* (2019).

İÇİNDEKİLER

HARİTALARIN LİSTESİ	15
TABLOLARIN LİSTESİ	16
BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	17
İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	19
ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ	20
I. KISIM	
AVRUPA, 1800-1850	
I	
HIZLANAN RİTİM	23
1. <i>Nüfus Devrimi</i>	23
2. <i>Pazarın Genişlemesi</i>	32
3. <i>Kapitalist Uygulamalar: Tarım</i>	41
4. <i>Kapitalist Uygulamalar: Sanayi</i>	50
5. <i>Sermaye Sorunu</i>	56
6. <i>Seçkinler Arasında Kriz</i>	62
2	
NAPOLYON'UN AVRUPASI	72
1. <i>Fransa: Yukarıdan Devrim</i>	72
2. <i>Napolyon'un Hegemonyası</i>	78
3. <i>Ancien Régime'e Saldırı</i>	89
4. <i>Milliyetçilik Nesli</i>	99

	3	
METTERNICH'İN AVRUPASI		106
1. Viyana Antlaşması		106
2. Devrimci Gelenek		111
3. Karşıdevrim ve Fetih		120
4. Ulusal Uyanış		126
5. Liberalizm ve Radikalizm: Batı Avrupa		134
6. Liberalizm ve Radikalizm: Doğu Avrupa		140

	4	
1848 DEVRİMLERİ		146
1. Birleşik Cephe		146
2. Bölünme ve Yenilgi		157
3. Halkların Baharı mı?		167

	5	
KÜLTÜR HİYERARŞİLERİ		181
1. Dil ve Eğitim		181
2. Boş Zaman Örüntüleri		190
3. Dinsel Canlanma		200
4. Disiplin Toplumunun Doğuşu		209
5. Romantik İsyan		220

II. KISIM

AVRUPA, 1850-1880

	6	
YÜZYIL ORTASINDA REFAH		237
1. Kentleşme		237
Dünya Piyasası		247
2. Tarım: Kâr ve Zarar		254
3. Sermaye Birikimi		263
4. Burjuva Hanedanları		272

MİLLİYETÇİLİK VE BİRLİĞİN SAĞLANIŞI	279
1. <i>Tepki: 1850'ler</i>	279
2. <i>Kırım Savaşı</i>	288
3. <i>Rusya'nın Geri Çekilişi</i>	295
4. <i>İtalya'da Birliğin Sağlanması</i>	304
5. <i>Almanya'da Birliğin Sağlanması</i>	316
6. <i>Ausgleich</i>	330

ÖNÜ ALINAN DEVRİM	338
1. <i>Anayasa Değişikliği</i>	338
2. <i>Anarşizm ve Sosyalizm</i>	346
3. <i>Liberal İstikrar</i>	356
4. <i>Otoriter İstikrar</i>	365
5. <i>Rusya'nın Yeniden Dirilişi</i>	373

YÜZYIL ORTASININ KÜLTÜRÜ	383
1. <i>Okullar</i>	383
2. <i>Filistenizm</i>	391
3. <i>Din ve Bilim</i>	400
4. <i>Pozitivizm</i>	413
5. <i>Gerçekçilik</i>	419

III. KISIM

AVRUPA, 1880-1914

İKTİSADİ ÜSTÜNLÜK MÜCADELESİ	431
1. <i>Kitlesel Göç</i>	431
2. <i>Büyük Buhran mı?</i>	441
3. <i>Tarım Krizi</i>	449
4. <i>Yeni Teknoloji</i>	457

5. Sanayi: Mülkiyet	462
6. Sanayi: Yönetim	466
7. Sanayi: İşgücü	469
8. Plütokrasi	476

II

ULUSAL BÜTÜNLEŞMENİN GETİRDİĞİ SORUNLAR	482
1. Kuzey Avrupa'da Sosyalizm	484
2. Güney Avrupa'da Sosyalizm	490
3. Rusya'da Sosyalizm	494
4. Roma Katolikliği	498
5. Ulusal Azınlıklar	503
6. Feminizm ve Erkeklik Krizi	512

I2

İMPARATORLUKLAŞMA YARIŞI	523
1. Sömürgecilik	523
2. Şovenizm	531
3. Emperyalizm	535

I3

TOPLUMUN YÖNETİMİ	549
1. Kitlese Eğitim	550
2. Sosyal Refah ve Toplum Mühendisliği	556
3. Yahudi Karşıtlığı	566
4. Otoriterlik	573

I4

YÜZYILIN BAŞINDA KÜLTÜR	587
1. Kitle kültürü	587
2. Sekülerleşme Meselesi	597
3. Bilinçdışı	606
4. Modernizm	612

19. YÜZYIL AVRUPASI'NIN PARÇALANIŞI	624
1. 1905: Rusya'da Devrim	624
2. 1905: Batı'daki Sarsıntılar	630
3. 1905: Almanya'nın Güç Arayışı	635
4. Gem Vurulan Slav milliyetçiliği	638
5. Ayrıcalıklara Saldırı	645
6. Osmanlı İmparatorluğu'nun Parçalanması	651
7. Militarizmin Acı Reçetesi	657
8. Devrime Savaş Açmak	662

KAYNAKÇA	672
----------	-----

ZAMAN DİZİNİ	753
--------------	-----

KİM KİMDİR?	784
-------------	-----

BAŞLICA HANEDANLAR	800
--------------------	-----

DİZİN	807
-------	-----

HARİTALARIN LİSTESİ

1. 1812’de Avrupa	87
2. 1815’te Avrupa	110
3. 1815’te Habsburg Monarşisi	132
4. İtalya’da Birliğin Sağlanması, 1859-1870	308
5. Almanya’da Birliğin Sağlanması, 1866-1871.....	321
6. 1878’de Balkanlar	377
7. Rusya’nın Sınır bölgeleri	508
8. Uzakdoğu’da Emperyal Yayılma	541
9. Afrika’da Emperyal Yayılma	543
10. Ortadoğu’da Emperyal Yayılma	641
11. 1914’te Balkanlar.....	655

TABLoların Listesi

1. Avrupa Ülkelerinin Nüfusu, yaklaşık 1750–1851	24
2. Avrupa’da Faal Nüfusun Yapısı, yaklaşık 1850	28
3. 100.000’den Fazla Nüfuslu Kentlerde Yaşayan Nüfusun Oranı	31
4. Avrupa Ülkelerinin Nüfusu, 1851–1881 (milyon).....	238
5. Avrupa’da Doğum ve Ölüm Oranları, 1841–1880	240
6. Avrupa’da Aktif Nüfusun Yapısı, yaklaşık 1880	244
7. Batı Avrupa’da Kentleşme, 1836–1890	246
8. 100.000 Kişi Başına Göç Oranı, 1851–1880	247
9. Avrupa’da Tarım Fiyatları, 1841–1880	256
10. Devlet Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğrenci Sayısı, 1866–1867.....	384
11. Avrupa’da Doğum ve Ölüm Oranları, 1876–1910.....	433
12. Avrupa Ülkelerinin Nüfusu, 1881–1911	436
13. Avrupa’da Faal Nüfusun Yapısı, 1910.....	439
14. Avrupa’dan Göç, 1876–1910	440
15. Avrupa Ülkelerinin Sektörlere Göre İhracatı, 1913	444
16. Doğu Avrupa’da Toprak Dağılımı, 1895–1907	454

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Bugün bu kitabı yazmam istenseydi, muhtemelen bu onuru reddetmem gerekirdi. İlgili literatürün sadece bir kısmına başvurabilmişken, 19. yüzyıl Avrupası'nın "topyekûn tarihi"ni yazmaya kalkışmak acelecî bir girişimdir. Bazı yönler kaçınılmaz olarak diğerlerinden daha ilginç oldu. Londra'daki King's College'da bu özetten esinlenerek ilk derslerimi verdiğim öğrenciler, milliyetçiliğe takıntılı olduğumdan ve Doğu Avrupa'daki "küçük ülkeler" hakkında çok fazla şey söylediğimden yakınıyorlardı. Bir öğleden sonra, İsveç bankacılık tarihinin inceliklerini araştırırken, projenin gelişliği hakkındaki şüphelerim neredeyse sabrımı taşıyordu. Burada bir özgünlük iddiası yok: Kitap en iyi olasılıkla 19. yüzyıl Avrupası üzerine yeni ve pek de yeni olmayan yazıların insancıl bir sentezi olarak tasarlandı ve 1980'lerin öğrencilerini hedefledi. Bodleian ve British Libraries'in kaynaklarına teşekkür borçluyum. Bana önemli tavsiyelerde bulunanlar arasında Jeremy Black, Tim Blanning, Peter Dickson, Robert Evans, Anne Hardy, Derek McKay, Tony Nicholls, Andy Pitt, Mike Rosen, Hamish Scott, Liam Smith, Nigel Smith ve Andrew Wathey'e teşekkür etmek isterim. Philip Waller, müsveddenin ilk taslağını titizlikle okudu ve beni İngiliz tarihindeki birçok hatadan kurtardı. John Roberts örnek bir editör oldu ve metnimi düzeltmem için beni defalarca çizim tahtasına geri gönderdi. El yazımla başa çıkmaya çalışan daktilograflar sayılamayacak kadar çoktur ama özellikle Gil Dixon ve Belinda Timlin'e minnettarım. Hem Londra hem de Oxford'daki öğrencilerimin bit-

mek bilmeyen şüpheciliği beni fikirlerimi netleştirmeye ve birçoğunu reddetmeye zorladı ama onların coşkusu her zaman onların yerini alacak başkalarını ortaya çıkardı.

R. N. G.
MERTON KOLEJİ, OXFORD
OCAK 1986

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Bu kitap ikinci baskısı hem son araştırmaların ortaya koyduğu değişimleri hesaba katmak hem de ders verme tecrübesinin ışığında metni berraklaştırmak adına esaslı biçimde gözden geçirildi. En köklü değişiklikler orta sınıflar, din, sosyalizm ve milliyetçilikle ilgili bölümlerde yapıldı. Ayrıca feminizm üzerine tamamen yeni bir bölüm de eklendi. Bu sayede 1990'ların öğrencilerinin bu çalışmanın adeta yeni bir hayat kazandığını düşüneceğini umuyorum.

R. N. G.
OXFORD
TEMMUZ 1995

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

Üçüncü baskı için yapılan değişikliklerle, kitabın 1848 devrimlerini, milliyetçiliği, dini, sosyal mühendisliği ve modernizmi ele alan bölümleri de dâhil olmak üzere bazı önemli bölümleri güncellendi. Kaynakça güncel duruma getirildi. Argüman da çeşitli noktalarda netleştirildi. Önemli kişilerin biyografik sözlüğü, kolay başvuru için üç farklı öge ile değiştirildi: 1799-1914 yılları arasındaki olayların kronolojisi, başlıca yönetici hanedanların soy tabloları ve büyük devletlerdeki başbakanların tablosu.

R. N. G.

OXFORD

TEMMUZ 2002

I HIZLANAN RİTİM

1. Nüfus Devrimi

Surrey'nin rahip yardımcısı ve Cambridge'deki Jesus College'da öğretim üyesi olan Thomas Robert Malthus, ilk kez 1798'de yayımlanan ve 1803'te büyük ölçüde gözden geçirilen *Essay on the Principle of Population* [*Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme*] başlıklı eserinde 19. yüzyıl hakkında kasvetli bir tahminde bulunuyordu. Nüfusun geometrik olarak sürekli artmaya meyilli olduğunu ve her 25 yılda bir iki katına çıktığını ileri sürüyordu. Oysa bu artışı sürdürmek için gerekli kaynaklar ancak aritmetik olarak çoğaltılabilir, mevcut kaynakların üzerine her yıl ancak sabit bir miktarda yeni kaynak eklenebilirdi. Bu nedenle bireyler, bir aile kurabilecek duruma gelene kadar evliliği erteleyerek ve bu arada cinsel ilişkiden de kaçınarak nüfusun doğal artışı üzerinde bir “önleyici denetim” uygulamak zorundaydılar. Bunu yapmadıkları takdirde savaş, kıtlık, hastalık ve her zaman yanlarında olacak olan Mahşerin Dördüncü Atlısı olan ölüm kılığında gelen “olumlu denetimler” sayesinde nüfus, kaynakların korunabileceği bir düzeye indirilecekti.

18. yüzyılın sonunda hüküm süren koşulların bir analizi olarak alındığında Malthus'un çalışması son derece zekice kaleme alınmıştı. Avrupa'nın nüfusu yaklaşık 1750'den beri hızla artıyordu. Ama bu artış daha yakından incelendiğinde, büyüme oranının tüm ülkelerde aynı olmadığı ve 1800'den önceki ve sonraki büyüme oranlarının genellikle önemli ölçüde değiştiği görülebilmektedir. İspanya'nın ve Portekiz'in

nüfusu 1750 ile 1800 yılları arasında istikrarlı şekilde artarken, İrlanda'nın ve Macaristan'ın nüfusu adeta patlamıştı. Ama dört örnekte de büyüme oranı 1800'den sonra düşmüştü. İskandinav ülkelerinde 1800'den önce ortalama olan büyüme oranı 1800'den sonra iyi bir büyüme oranına dönüşecekti. Fransa'nın performansı hayal kırıcıydı; büyüme oranındaki artış sadece marjinal düzeyde kalmıştı. En dikkat çekici olansa 1800'den sonra İngiltere, Galler ve İskoçya'nın büyüme oranının iki katına çıkmış olmasıydı.

Bir nüfus patlaması mantıksal olarak daha fazla doğumun sonucu gibi görünebilir ama 18. yüzyılın sonundan itibaren Batı Avrupa'da doğum oranları aslında düşüştü. 1790 ile 1850 yılları arasında Almanya'da nüfus binde 40'tan binde 36,1'e, Büyük Britanya'da binde 35,4'ten binde 32,6'ya ve Fransa'da binde 32,5'ten binde 26,7 gibi çok düşük bir orana düşmüştü. Asıl önemli olansa ölüm oranının düşmesi, yani bölgede insan ömrünün uzamasıydı. Nitekim aynı dönemde ölüm oranı Almanya'da binde 29'dan binde 26,8'e, İngiltere'de binde 23,1'den binde 22,4'e ve Fransa'da binde 27'den binde 23,8'e gerilemişti. Veba ve çiçek hastalığı gibi büyük salgın hastalıkların yenilmesinin bunda önemli bir payı vardı ama kötü sağlığın bir sonucu olarak hastalıklara karşı kırılganlık devam edecekti. Sağlıktaki genel iyileşmenin ana nedeni gıda arzındaki belirgin artışı.

Tablo 1: Avrupa Ülkelerinin Nüfusu, yaklaşık 1750–1851

	Nüfus (m.)		Yıllık ortalama artış oranı (%)	Nüfus 1851	Yıllık ortalama artış oranı (%)
	1750	1801			
İngiltere ve Galler	6.140 ^a	8.893	0.7	17.928	1.3
İskoçya	1.265 ^b	1.608	0.6	2.889	1.2
Fransa	20.000 ^a	27.349	0.5	35.783	0.6
İrlanda	3.191 ^d	4.753 ^h	1.0	6.552	0.6
Macaristan	3.000 ^d	8.500 ⁿ	3.0	13.192	0.7
İspanya	9.160 ^a	10.541 ^r	0.5	15.455 ^r	0.4
Portekiz	2.410 ^a	2.932	0.6	3.844 ^k	0.5
Danimarka	0.798 ^f	0.929	0.5	1.415	0.8